

Aspecte ale receptării personalității și a operei lui Gheorghe Șincai
(până la 1918)

Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU
Institutul de Cercetări Socio-Umane "Gheorghe Șincai"
Târgu-Mureș

Istoric și filolog, om al școalelor și popularizator de cunoștințe științifice, cărturar iluminist multilateral, Gheorghe Șincai (1754-1816) a fost o personalitate proeminentă a Școlii Ardelene, un deschizător de drumuri în știința și cultura românească, cu o contribuție remarcabilă la fundamentarea ideologiei naționale românești moderne.¹

Adept fervent al politicii iosefiniste, Gh.Șincai s-a remarcat mai întâi prin activitatea sa pe tărâmul învățământului, ca director și ctitor a peste 300 de școli, autor și traducător de manuale, între primele din literatura didactică românească. Aufklärerul transilvănean a tradus, de asemenea, și a prelucrat lucrări de popularizare a cunoștințelor științifice, cea mai reprezentativă scriere a gânditorului iluminist și una din cele mai caracteristice pentru iluminismul românesc constituind-o *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, rămasă în manuscris.² A dobândit notorietate, în rândul învățaților

¹ Vezi referitor la biografia, activitatea, ideile și posteritatea învățatului transilvănean, Mircea Tomuș, **Gheorghe Șincai**. Viața și opera, Ed. pentru Literatură, 1965; Lucian Blaga, **Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea**, (ediție îngrij. de George Ivașcu), Ed. Științifică, București, 1966; Iosif Pervain, **Gheorghe Șincai**, în **Studii de literatură română**, Ed. Dacia, Cluj, 1971, p.73-112; D.Popovici, **Studii literare I**, Literatura română în epoca „luminilor”, (ediție îngrij. de I.Em.Petrescu), Ed.Dacia, Cluj, 1972; Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, **Fragmentarium iluminist**, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p.100-178; Constantin Teodorovici, **Șincai Gheorghe**, în **Dicționarul Literaturii Române de la origini până la 1900**, Ed. Acad.R.S.R., București, 1979, p.829-832; Serafim Duicu, **Pe urmele lui Gheorghe Șincai**, Ed. Sport-Turism, București, 1983; David Prodan, **Gheorghe Șincai**, în **Din istoria Transilvaniei**. Studii și evocări, Ed.Enciclopedică, București, 1991, p.314-325; Daniel Dumitran, **Atitudini laicizante în mediul ecleziastic greco-catolic. Raporturile lui Gheorghe Șincai cu episcopul Ioan Bob**, în **Anuarul Instit. de Cercet. Socio-Umane „Gh.Șincai”**, V-VI, Târgu-Mureș, 2002-2003, p.131-148, etc. Alte studii vor fi citate în lucrarea noastră.

² Publicată de D.Ghișe și P.Teodor, în 1964, la Editura Științifică. Vezi și Keith Hitchins, **Conștiință națională și acțiune politică la românii din**

români și străini, ca și (co)autor al lucrării *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780, 1805), prima gramatică tipărită a limbii române, manifestul filologic și istoric al Școlii Ardelene, în care era exprimat crezul privind latinitatea limbii române, romanitatea și continuitatea poporului român în Dacia. Lucrarea, cu toate erorile ei, a avut o influență hotărâtoare, timp de un secol, în studiul gramaticii la noi. Pe plan european, a oferit argumente părintelui filologiei romanice Friedrich Diez, pentru includerea limbii române între limbile romanice.³

În conștiința contemporanilor și a posterității Gheorghe Șincai s-a impus mai ales ca istoric, autorul *Hronicii românilor și a mai multor neamuri*, ce acoperea anii 86 – 1739 și întreg spațiul românesc, o expunere analitică și savantă, cea mai monumentală construcție de până atunci din istoriografia noastră.⁴ Publicarea ei a fost interzisă, fiind considerată subversivă, textul integral al lucrării devenind cunoscut public abia la jumătatea secolului al XIX-lea.

Autor al unei opere profund angajate, militante, Gh. Șincai a fost și un luptător politic, oferind prin ideile care-i străbat scrierile temeiurile susținerii drepturilor poporului român și contribuind la elaborarea memoriului *Supplex Libellus Valachorum* (1791), numărându-se și între îndărjiții apărători ai acestuia.⁵

„Luceafărul rățăcitor” al Școlii Ardelene, s-a bucurat încă din timpul vieții sale, atât de zbuțumată, de elogiul unor spirite luminate și distinși cărturari, chiar și din partea unor persoane cu funcții oficiale, care ne-au lăsat mărturie elocvente ale aprecierii zelului său pentru luminarea poporului și la adresa operei sale capitale, *Hronica românilor*. Astfel, translatorul gubernial Dimitrie Iercovici, elogiind activitatea pe tărâm școlar a celor doi directori ai școlilor confesionale românești, scria în cuvântul adresat cititorului la *Istoriia a Alexandrului celui Mare* (Sibiu, 1794): „Destul și peste fire să ostenește și

Transilvania (1700-1868), (ediție îngrij. de Pompiliu Teodor), Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 198, p.67.

³ Dimitrie Macrea, **Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești**, Ed.științifică și enciclopedică, București, 1978, p.17-18; Samuil Micu, Gheorghe Șincai, **Elementa linguae daco-romanae sive valachicae**, (studiu introd., trad. texte și note de Mircea Zdrenghia), Ed.Dacia, Cluj- Napoca, 1980 și **Istoria lingvisticii românești**, (coord.acad.Iorgu Iordan), Ed.Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p.19.

⁴ Mircea Tomuș, **op.cit.**, p.201; Pompiliu Teodor, **Evoluția gândirii istorice românești**, Ed.Dacia, Cluj, 1970, p.63-65.

⁵ David Prodan, **op.cit.**, p.317.

Domnul Dimitrie Estatovici și d.Șincai, ca niște orânduți preste aceste șicoale directori, și să nevoiesc despre deșteptarea și buna creșterea copiilor celor rumânești; [...] acești de laudă vrednici domni, multe cărți rumânești, cu vătămarea sănătății și scurtarea vieții sale, pentru treaba copiilor celor rumânești au făcut și în tipariu lumii le-au dat [...]”⁶

Samuil Micu se referă deosebit de elogios la bunul său prieten și colaborator în *Scurtă cunoștință a istorii românilor* (1792-1796), în care, după ce menționează manuale elaborate de „directorul școalelor normalicești din Ardeal”, „Principia, latinește, și românește aritmetica și catihism”, arată că: „iară au scris latinește Istoria românilor, lucru foarte mare și pentru care mare laudă în neamul său s-ar cădea să aibă, numai de o ar pune în rând și o ar sfârși cum o au început. Întru această istorie pre toți scriitorii ori din ce neam, carii au scris ceva de români, îi aduce și-i luminează”, caracterizând-o, în același compendiu istoric, ca „preastrălucita operă manuscrisă”⁷.

La rândul său, Petru Maior, de altfel parcimonios în referirile și aprecierile la adresa fostului său coleg de studii la Roma și Viena, apelând în *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* (1812) la *Elementele limbei daco-românești* (Buda, 1805), trimite cititorul la **Prefația** „prea învățatului, ci nenorocit (nefericit – n.n.) Gheorghie Șincai, fostului oare când scoalelor normalești director, în Ardeal [...]”⁸.

Un alt cărturar iluminist, cronicarul bănățean Nicolae Stoica de Hațeg, referindu-se într-o lucrare în manuscris la românii „foarte învăpăiați” și enumerând cei mai importanți reprezentanți ai Școlii Ardelene, „care toți ca patrioți, cu cărțile și învățăturile sale pentru cultivarea neamului românesc lucrară”, pentru care „îi laudăm și mulțămim”, îl amintește pe corectorul Tipografiei Universității din Buda, „Jincai revizoru, învățat istoric”⁹. Iar pentru C. Diaconovici Loga, profesor al Școlii românești din Pesta, în vremea în care

⁶ **Școala Ardeleană**, I, (ediție critică de Florea Fugariu), Ed. Minerva, București, 1983, p.190.

⁷ Samuil Micu, **Scurtă cunoștință a istorii românilor**, (îngrijirea ediției de Cornel Câmpeanu), Ed. Științifică, București, 1963, p.76 și p.196, n.192.

⁸ Petru Maior, **Istoria pentru începuturile românilor în Dacia**, (ediție critică de Florea Fugariu), vol. I, Ed. Albatros, 1970, p.199. Vezi și relatarea relațiilor cu episcopul greco-catolic Ioan Bob și cum a fost batjocorit ”nenorocitul” de Șincai, în Petru Maior, **Scripta minora**, (ediție îngrij. de I.Chindriș), Ed. Viitorul Românesc, București, p.238; vezi și p.389.

⁹ D.Mioc, **O lucrare inedită a cronicarului bănățean Nicolae Stoica de Hațeg: Povești moșăști școlarilor românești**, în **Mitropolia Banatului**, nr.7-9, 1980, p.563. Valeriu Leu, **Cartea și lumea rurală în Banat, 1700-1830**, Ed. Banatica, Reșița, 1996, p.189.

istoricul îndeplinea, provizoriu, funcția de cenzor al cărților românești, autorul **Hronicii** era un „prea vrednic bărbat”¹⁰.

După cum afirma N. Iorga, cineva nu vorbește „numai prin cărțile lui, ci și prin graiul și viața lui”¹¹, și este cazul prin excelență al lui Gheorghe Șincai. După moartea cărturarului, a cărui biografie a rămas ani de-a rândul „în memoria proaspătă la contemporani”, amintirea i-a fost perpetuată de cei care l-au cunoscut, la Blaj, Oradea sau Pesta, dar și în localități în care îl purtasera pașii ca director școlar. Destinul nefericit al lui Gh.Șincai, care cunoscuse atâtea suferințe și peregrinări, conferea biografiei sale o valoare morală și valențe simbolice, oferind modelul cărturarului dedicat națiunii sale, intransigent în convingeri, căruia oportunistul i-a fost străin, neînțeles nu numai de reprezentanți ai autorităților, de privilegiați care îi mențineau pe români într-o stare de inferioritate, dar și de unii dintre conașionarii săi. În această privință, G.Barițiu, care s-a simțit de timpuriu atras de personalitatea lui, relatează că fiind „copilandru și ca junișor” auzea adesea pe mulți dintre contemporani conversând despre triumvirii Școlii Ardelene, „cu care ocazie unii, susțineau că Gheorghe Șincai ar fi fost român prea peste măsură înfocat, că prea voia să întoarcă lumea cu degetul, că se încerca să răstoarne legile barbare ale țării el singur cu umeri ca de un titan, că mai în scurt semăna adesea unui om, carele s-ar încerca să spargă păreții cu capul propriu, fără ca să stea un moment la îndoială despre rezultat”.¹²

Prima biografie, succintă, a polihistorului iluminist despre care avem cunoștință, însoțită de informații despre **Hronică**, îi aparține episcopului greco-catolic de la Oradea Samuil Vulcan, la curtea căruia învățatul fusese găzduit un timp, și era inclusă într-o scrisoare adresată lui Ioan Maiorescu, discipol al Școlii Ardelene, pe când acesta studia teologia la Pesta (1830-1835).¹³

¹⁰ Prof. Ion Nicola, **Bibliotecile școlii și bisericii Ionașcu, din Slatina, la jumătatea secolului al XIX-lea**, în *Târgoviște, cetate a culturii românești*, Ed. Litera, București, 1974, p.481.

¹¹ N.Iorga, **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, (ediție îngrij. de G.Penelea), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.356.

¹² **Gheorghe Șincai și numele de român**, în *Viața și ideile lui George Barițiu*. Studiu și antologie, (de Radu Pantazi), Ed. Științifică, București, 1964, p.231.

¹³ N. Bănescu, și V.Mihăilescu, **Ioan Maiorescu**. Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui 1811-1911, București, 1912, p.486 și 491. Scrisoarea a ajuns în posesia lui Olteanu din Veza. I. Maiorescu se referă la această scurtă biografie în epistolele adresate lui G.Barițiu, din Iași, la 15 iulie 1843 și din Craiova, la 29 octombrie 1843, într-un moment în care părintele Gherman Vida, editorul unui volum al **Hronicii**, îi solicitase să alcătuiască „o biografie a lui Șincai”, **Ibidem**, p.486.

Cea dintâi biografie cunoscută a lui Gh.Șincai, de fapt o evocare ce cuprindea și câteva date despre viața acestuia, îi aparține moldoveanului Mihail Kogălniceanu, căruia dascălul său particular, maramureșeanul Gherman Vida îi transmisese desigur și admirația pentru opera istorică a marelui pribeag.¹⁴ Publicată în *Arhiva românească* și în *Dacia literară* de la Iași (1840-1841),¹⁵ ea remarcă strădania nemuritorului Șincai, în întreaga sa existență, de a aduce națiunea română într-o stare mai fericită, și insista asupra operei sale de istoric: „Șincai adună cea mai mare colecție de documenturi românești care putu fi vreodată, alcătuită din mai mult de 30 de tomuri în folio” și aprecia *Hronica* în termenii cei mai elogioși, așezând-o la temelia unei istorii naționale.

Elogioasa evocare a cărturarului i-a produs o puternică impresie lui G.Barițiu, care încă din 1839 îndemna în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* la alcătuirea biografiei corifeilor Școlii Ardelene, „Petru Maior, Șincai, Clain”.¹⁶ Apelul a avut ecou, la redacția periodicului brașovean fiind trimise *Trei manuscrise pentru G.Șincai*, de la T.Cipariu, dr.Vasile Popp și un anonim din jurul Orăzii-Mari.¹⁷ Barițiu a publicat integral biografia scrisă

¹⁴ Vezi Al.Zub, **Mihail Kogălniceanu istoric**, Ed. Junimea, Iași, 1974, p.41-42.

¹⁵ **Dacia literară**, supt. redacția lui Michail Kogălniceanu, (ediție de Maria Platon), București Ed. Minerva, 1972, p.217-221. M. Kogălniceanu s-a referit la Șincai și la scrierile sale cu conținut istoric și filologic de numeroase ori. **Urme de Catichis et de Singelul Neofit**, în **Alăuta românească**, 1837-1838, (ediție de C. Oprișanu), 1970, Ed. Minerva, p.168. **Moldau und Wallachei, Romäniche oder Wallachische Sprache und Literatur**, Berlin, ian. 1837. Tânărului aflat atunci la studii în Germania îi „scapă din memorie” numele istoricului, dar se referă la **Hronică**, al cărui text încă nu-l cunoștea, afirmând că „se zice a fi un cap de operă de scriere istorică”, Mihail Kogălniceanu, **Texte social-politice alese**, Ed. Politică, București, 1967, p.87. Și în **[Cronica unui discurs despre istoria culturii și a literaturii române]** din 1839 menționează **Hronica** la care Șincai a lucrat „timp de treizeci de ani”, care „cuprinde toate faptele și gestele națiunii române”, o lucrare „imensă de erudiție”. **Documente și manuscrise literare**, vol.II, (editori Paul Cornea și Elena Piru), Ed. Acad. R.S.R., 1969, p.218; vezi și p.223. Peste câțiva ani, în **Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843**, M.Kogălniceanu, referindu-se la Samuil Clain și Gheorghe Șincai, aprecia că viața acestora „n-au fost decât o lungă luptă și o întreagă jertfă pentru patrie”. Cornelia Bodea, **1848 la Români**, vol.I. O istorie în date și mărturii, Ed.Enciclopedică, București, 1998, p.213.

¹⁶ **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, II, nr.13, 26 martie 1839, p.97, n.

¹⁷ **Ibidem**, IV, nr.47, 23 noiembrie 1841, p.370-374. Vezi și Iosif Pervain, **op. cit.**, p.91.

de învățatul blăjean, pe baza informațiilor oferite chiar de Șincai în *Elegia XXV* din antologia *Orodias*, alcătuită de Ladislau Nagy de Peretsen.¹⁸

Dr.Vasile Popp, medicul polihistor din Zlatna, cunoștea și el biografia „acestui nemuritoriu literatoriu și patriot”, care „scripsit inter dolores et aerumnas” (a scris în dureri și chinuri), și regreta că prin textul trimis *Foii pentru minte, inimă și literatură* nu-i putea înălța „un monument mai strălucit”, dar avea convingerea că „Cel mai mare și mai strălucit monument pentru răposatul va fi acela care i-l va rădica, prin tipărirea *Hroniceii românilor*”, părintele Gherman de la Iași, „Un monument care, în nația românească, în veci, a amândurora dulcea aducere de aminte va păstra”.¹⁹

Tot pe atunci, un anume S.B. din Seghedin cântă *Lauda divului hronic român Gheorghe Șincai de Șinca și tânguirea româniei după dânsul*²⁰, iar avocatul I.G.Moldovan remarcă în *Gazeta de Transilvania* zelul național care a însuflețit truda Școlii Ardelene, care a relevat poporului român originile sale, trezindu-i demnitatea și mândria națională: „Petru Maior, Clain, Șincai [...], învăpăiați fiind de râvna națională, ne-au dus până la tulpina și izvorul de unde ne tragem, adecă ne-au pus în stare de a ne cunoaște pe noi înșine și a ne prețui naționalitatea”.²¹

După câțiva ani, Al.Papiu Ilarian, student la Blaj, copia un volum de acte originale privind biografia istoricului, îndeosebi referitoare la relațiile cu episcopul gr.cat. Ioan Bob, pus la dispoziția sa de arhivarul Ioan Turcu.²² Tot pe atunci, dacă e să-i dăm crezare lui Iosif Vulcan, Papiu a învățat de la tatăl său *Hronica* lui Șincai²³ și a ajuns la cunoștința gramaticii *Elementa...*, din care se va inspira în disertația *Limba românească*, publicată în revista manuscrisă *Diorile pentru minte și inimă* (1846).²⁴

¹⁸ Ț [Timotei Cipariu], **Domnule redactor!**, în **Foie pentru minte, inimă și literatură**, IV, nr.42, 19 octombrie 1841, p.329-336.

¹⁹ **George Bariț și contemporanii săi**, vol.V, (coord. Ștefan Pascu), Ed. Minerva, București, 1981, p.54-55.

²⁰ Gabriel Ștrempel, **Catalogul manuscriselor românești**, vol. III, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1987, p.191

²¹ **Gazeta de Transilvania**, V, nr.34, 1842, p.134. I. Pervain, **op.cit.**, p.91.

²² Timotei Cipariu. **Correspondență primită**, (ediție îngrij. de Liviu Botezan, Ioana Botezan și Ileana Cuibuș), Ed. Academiei Române, București, 1992, p.489-490.

²³ **A.Papiu Ilarian**, în Iosif Vulcan, **Publicistică**, II (ediție de L.Drâmba), Ed. Minerva, București, 1989, p.86.

²⁴ Vezi și Victor V. Grecu, **Studii de istorie a lingvisticii românești**, Ed. didactică și pedagogică, București, 1971, p.52.

Începuse, între timp, după cum s-a putut constata, și o evaluare a activității și a meritelor învățaților iluminiști transilvăneni. În această privință, aprecieri definitorii au formulat personalități de peste Carpați, unde memoria, ideile și spiritul național și patriotic al Școlii Ardelene au fost transmise și perpetuate de Gheorghe Lazăr, dascălul transilvănean ajuns profesor la Colegiul Sf. Sava. Un elev al său, Ion Heliade Rădulescu, la formarea personalității căruia a contribuit și studiul timpuriu al operelor corifeilor Școlii Ardelene, între care Gh.Șincai,²⁵ în *Precuvântare la Filosofice și politice prin fabule învățături morale* de Dimitrie Țichindeal, se referă la aceștia, ca la niște bărbați „ce au slujit nației române și s-au jertfit pe sineși folosului obștesc”. În același timp, el îndeamnă tânăra generație să le citească operele pentru a-și cunoaște limba și tradiția istorică, care, urmată, îi deschidea un viitor strălucit: „Citiți, tinerilor, pe Paul Iorgovici, Petru Maior, Țichindeal, Șincai... și veți învăța într-înșii și limba voastră și ceea ce au fost moșii voștri și ceea ce veți putea fi de veți urma învățăturile lor. Aceștia toți au fost jertfa închinării lor întru slujba nației. Și moartea lor poate fi o vecinică dovadă a înaltei lor solii și a împlinirii ei cu desăvârșire”.²⁶

Aprecieria lui I. Heliade Rădulescu, era confirmată de Ion Ghica, în articolul *Ochire asupra științelor*, în care, după ce arăta că Gh. Lazăr „era din școala lui Petru Maior, Șincai, Samuil Klain și altor bărbați”, reafirma aportul acestora la renașterea națională și rolul lor de pionierat în știința și cultura românească: „noi, românii, le suntem datori cu deșteptarea noastră. Ei ne-au dat cea dintâi impulsie și de la ei avem lucrările cele mai însemnate asupra limbii naționale și cele mai anevoie cercetări asupra istoriei neamului, în sfârșit de la ei începutul luminilor noastre, care este totdeauna pasul cel mai greu de făcut”.²⁷

Un indiciu cert al valorii și prețurii lucrărilor lui Gheorghe Șincai îl constituie răspândirea acestora. Deși nu dispunem deocamdată decât de date incomplete, este evident că opera tipărită a învățatului iluminist a cunoscut o

²⁵ Radu Tomoioga, **Personalități și tendințe în perioada pașoptistă**, (ediție îngrij. de Vasile Vetișanu), Ed. Minerva, București, 1978, p.84.

²⁶ Dimitrie Țichindeal, **Filosofice și politice prin fabule învățături morale**, ed. a II-a, București, 1838, p.XII.

²⁷ **Foaie științifică și literară**, I, nr.26, 9 iulie 1844, p.202. Vezi și afirmațiile lui Petrache Poenaru, că Gh.Lazăr, care „a deschis românilor cartea științei și prețurii de limba și naționalitatea lor”, în prelegerile sale evoca „avântul ce au dat limbei române în cultura ei” „Văcăreștii, Petru Maior, Șincai și alți apostoli ai regenerării românilor”. P.Poenaru, **Gheorghe Lazăr și școala română** (1871), în **Discursuri de recepție la Academia Română**, (ediție îngrij. de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu), Ed. Albatros, București, p.12.

largă diseminare, în toate provinciile locuite de români, începând cu *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780), semnată alături de Samuil Micu și publicată în ediția de la Buda, din 1805, doar sub numele său, „ale cărei exemplare au fost așa de mult vândute – după cum afirma însuși Șincai – încât nu se mai află nici unul de vânzare”²⁸. Numai directorul școlar de la Oradea și prietenul său Ioan Corneli, a primit de la autor din această ediție și a difuzat 100 de exemplare, în zona Oradiei.²⁹

Manualele elaborate de învățatul iluminist „pentru folosul și procopseala” școlilor românești, au avut, de asemenea, o largă răspândire și au

²⁸ **Prefață către cititor**, la ediția din 1805. Vezi Samuil Micu – Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, (Studiu introd., traducerea textelor și note de Mircea Zdrengea), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p.117; Exemplare ale **Elementelor...** s-au aflat în posesia lui Samuil Vulcan, Iacob Mureșanu de la Brașov, Chiril Țopa, vicarul Hațegului, I.E. Buczy, profesor gimnazial din Alba-Iulia, familiei Ștefănică din Beiuș, cu înaintași în corpul profesoral al Liceului „Samuil Vulcan”, care a intrat în posesia Bibliotecii Județene „Gh.Șincai” din Oradea. A.Papiu Ilarian, **Viața, operele și ideile lui George Șincai din Șinca**, București, 1869, p.86; Grigore Ploșteanu, Vasile Dobrescu, **Personalitatea și opera lui Samuil Micu în conștiința posterității (până la unirea din 1918)**, în *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Historia*, 1983, p.48-49; Constantin Mălinaș, **Catalog de carte românească veche, 1643-1830**, Ed. „Mihai Eminescu”, Oradea, 1993, p.72.

²⁹ Constantin Mălinaș, **Contribuții la istoria iluminismului românesc din Transilvania, Ioan Corneli 1772-1848**, Oradea, 2003, p.56. Samuil Vulcan, Petru Maior, dr. Vasile Pop, V.A. Urechea, Simion Manguica, un învățător necunoscut din Bara de lângă Lugoj, Biblioteca Națională de la Colegiul Sf. Sava din București, dar și bibliotecile Teleki din Târgu-Mureș și Brukenthal de la Sibiu, sunt doar câțiva dintre posesorii celebrei gramatici; Florian Dudaș, **Cărțile românești din Biblioteca lui Samuil Vulcan (Catalogul din 1829-1830)**, în *Crisia*, IX, Oradea, 1979, p.401; Petru Maior, **Scripta minora**, p.355; Eva Mârza, Iacob Mârza, **Iluminism și romantism la Vasile Popp (O listă de cărți din 1842)**, în *Cultură și societate în epoca modernă*, (vol. îngrijit de Nicolae Bocșan, Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p.226; G.Hâncu, **Cartea românească veche în Biblioteca V.A.Urechea**, Galați, 1965, p.74; **Consignațiune despre cărțile aflătoare în Biblioteca S. Manguica donată Asociațiunei Transilvane pentru literatura și cultura poporului român**, la Arhivele Naționale. Direcția Județeană Sibiu, **Fond Astra**, nr..290/891, f.13-16; Augustin Z.N.Pop, **Bibliografia românească veche, operă de colaborare națională**, în *Studii și cercetări de bibliologie*, III, 1960, p.241; dr. Iacob Radu, **Pagini de istorie. Episcopul Samoil Vulcan și biserica neunită (II)**, în *Cultura creștină*, X, nr.12, dec. 1921, p.342; **Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék**, Pars Quinta (curam gerebat Anikó Deé Nagy), Budapestini-Novi Fori Siculorum, MMII, p.77; Constantin Pascu, **Cartea românească veche în Biblioteca Brukenthal**, Sibiu, 1976, p.69.

fost utilizate decenii de-a rândul. Din manualul de gramatică latină *Prima principia latinae grammatices ad usum scholarum valachico-nationalium* (Blaj, 1783), important și pentru încercarea autorului de a pune bazele terminologiei gramaticale românești, „și io am învățat”, mărturisește Timotei Cipariu, referindu-se la anii 1814-1815.³⁰ Despre *Catebismul cel Mare cu întrebări și răspunsuri* (Blaj, 1783), tipărit cu litere chirilice, profesorul blăjean afirma în 1866 că și „până acum a rămas în școale;³¹ precum și una *Aritmetică* tot asemenea”, referindu-se la *Îndreptare către aritmetică*³² (Blaj,1785), una din primele cărți privind acest domeniu din literatura didactică românească. O largă întrebuințare au avut abecedarele

³⁰T.Cipariu, **Principia de limba și de scriptura**, ed.II-a, revăzută și înmulțită, Blaj, 1866, p.316, n.2. Exemplare ale acestei lucrări s-au aflat în posesia episcopului Samuil Vulcan, a canonicului Ioan Corneli, a unui anume Michael Dants (în anul 1820), (sau cel puțin l-a citit), ulterior trecând în proprietatea lui Onisfor Ghibu, a lui Ioan Micu Moldovan, având semnătura posesorului în anul 1848, pentru că în 1797 aparținuse lui Körösi, a Bibliotecii Colegiului unitarian din Cluj, etc. Florian Dudaș, **st.cit.**, p.401; Constantin Mălinaș, **op.cit.**, p.307; Milda Burcin, **Cărți pedagogice de patrimoniu din fondul Onisfor Ghibu al Bibliotecii Centrale Pedagogice**, în **Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare și valorificare**, București, 1983, p.118; T.Furdui, **Tipărituri românești vechi, blăjene, aflate în fondul colecțiilor speciale ale Bibliotecii Academiei, Filiala Cluj Napoca**, în **Apulum**, XVII, 1979, p.378-380. Nu știm cum a ajuns **Prima principia...** la cunoștința lui Ianache Văcărescu, constituind unul din izvoarele gramaticii lui din 1787. Vezi Cornel Cîrstoiu, **Ianache Văcărescu, Viața și opera**, Ed. Minerva, 1974.

³¹ Manualul i-a fost cunoscut lui dr. Vasile Popp, care îl menționează, împreună cu **Îndreptare către aritmetică**, în **Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre**, Sibiu, 1838, p.132. Exemplare ale cărții au posedat Timotei Cipariu (două), unul procurat de la Dumitru Păcurariu din Chețani (jud.Mureș), al doilea de la canonicul Ștefan Boer, Ioan Vancea, Biblioteca Centrală arhidiecezană de la Blaj, de unde a ajuns în Biblioteca Academiei, Filiala Cluj-Napoca ș.a. T.Furdui, **st.cit.**, p.378-380.

³² T.Cipariu, **Principia de limbă și de scriptură**, Blaj, 1866, p.316, 317, n.3. Pe o **Îndreptare ...** se află semnăturile lui Hermann Ioan de pe Someș și Santa Gyorgye. T. Furdui, **st.cit.**, p.377. Manualul de aritmetică s-a aflat în bibliotecile lui Ioan Corneli, Grigore Crețu, în Biblioteca Colegiului Sf. Sava etc. Constantin Mălinaș, **Contribuții la istoria iluminismului românesc...**,p.307. Exemplarul din Biblioteca „Grigore Crețu” a ajuns la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj. Elena Mosora, Doina Hanga, **Catalogul cărții vechi românești din colecțiile BCU „Lucian Blaga” Cluj, 1561-1830**, 1991, p.110.

A.B.C. sau Alphavit pentru folosul și procopseala școalelor celor normălești a neamului românesc (Blaj, 1783) și *A.B.C. sau Bucavă spre folosul școalelor niamului românesc* (Sibiu, 1783), care vor fi reeditate.³³ Iar *Povățuire către economia de câmp* (Buda, 1806), tradusă pentru folosul „tuturor românilor”, a răspuns unor reale necesități, legate de o exploatare agricolă modernă.³⁴ Între timp, Șincai publicase o altă lucrare de interes, în care erau abordate probleme de limbă, *Epistola Giorgii Șinkai de eadem ad spectabilem et clarissimum virum ad. Ioannem de Lipszky* (Buda, 1804).³⁵ Și volumul *Orodiad* (Oradea-Mare, 1804), scos de Ladislau Nagy de Peretsen, care cuprinde *Elegia XXV*, a ajuns în posesia unor cărturari români.³⁶ Prin intermediul *Calendarului de la Buda* (1808 și 1809) au devenit cunoscute și fragmente din opera capitală a lui Șincai, *Hronica românilor*³⁷, atrăgând neîntârziat atenția, după cum constatăm din cuvântul lui Ioan Barac, dascălul ortodox din Brașov, ce precede *Istoria prea frumosului Arghir și a prea*

³³ Vezi despre acestea, Onisifor Ghibu, **Din istoria literaturii didactice românești**, (ediție îngrij. de Octav Păun), Ed. didactică și pedagogică, București, 1975, p.60-62; vezi și Nicolae Albu, **Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800**, Blaj, 1944, p.263.

³⁴ Un exemplar deținea Samuil Vulcan și a fost împrumutat cititorilor din oraș și din ținut. Din mărturia de pe foaia de titlu a cărții, aflată în Biblioteca Episcopiei Ort. Române din Oradea, rezultă că aceasta a fost „Dăruită de Episcopul Samoil pe sama pruncilor din Vălani” (Bihor). Florian Dudaș, **st.cit.**, p.414-415.

³⁵ **Epistola... ad Ioannem de Lipszky** se găsea în bibliotecă din Beiuș, la Seminarul din Blaj, la Bara, în posesia lui Tadeus Hașdeu și de la acesta la B.P.Hașdeu, V.A.Urechia, Sever Dan ș.a. Augustin Z.N.Pop, **st.cit.**, p.241; T.Cipariu, **op.cit.**, p.316, n.5. Exemplarul lui B.P.Hașdeu a fost donat Bibliotecii din Iași. M.Bodinger, **Cartea românească veche în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași**, Catalog adnotat, vol II, Iași, 1976, p.228. Lucrarea lui V.A. Urechia a fost donată Bibliotecii din Galați care-i poartă numele. G.Hâncu, **Cartea românească veche în Biblioteca „V.A.Urechia”**, Galați, 1965, p.74. Sever Dan și-a oferit exemplarul Bibliotecii „Astra” din Sibiu. Elena Dunăreanu, **Cartea cu autograf în colecțiile Bibliotecii „Astra” din Sibiu, în Târgoviște cetate a culturii românești**, p.390.

³⁶ Isidor Alpini și Nifon Bălășescu. Un exemplar al antologiei se afla și într-o bibliotecă din Oradea. **Archiv pentru istorie și filologie**, nr.XIII, 15 martie 1868, p.247; A.Papiu Ilarian, **op.cit.**, p.106; Constantin Mălinaș **Catalog de carte românească veche, 1643-1830**, Ed. „Mihai Eminescu”, Oradea, 1993, p.84.

³⁷ Un exemplar din **Calendarul de la Buda** pe 1808 s-a aflat în posesia lui Al.Papiu Ilarian, iar cel pe 1809 în proprietatea lui T.Cipariu. A.Papiu Ilarian, **op.cit.**, p.23, n.8 și 9 și p.120.

frumoasei Elena (Braşov, 1809), care s-a folosit de informația istorică oferită de autorul ei.³⁸

Publicată doar fragmentar, *Hronica românilor* a fost studiată după manuscrisul aflat în posesia episcopului Samuil Vulcan. Bihoreanul Petru Mărcuț o copiază, în anii 1821-1822 și prin 1824³⁹, iar teologul Mihai Nagy din Sătmar viitor profesor, canonic și inspector școlar, o cercetează și el cu atenție.⁴⁰ În timpul studiilor la Oradea, citește copia manuscrisă a *Hronicii*, „fruct cu aromă așa delicată”, viitorul ei editor, Al.Gavra.⁴¹ Părți dintr-o copie foarte îngrijită a operei lui Șincai au fost găsite între hârtiile boierului muntean Nicolae Glogoveanu, care a avut legături cu Tudor Vladimirescu.⁴²

Având în vedere valoarea ei, încă din timpul vieții învățatului s-au manifestat preocupări pentru publicarea acestui tezaur de informații privind istoria românilor, înfățișată în strânsă legătură cu „a altor neamuri”. În anul 1808, boierul Ștefan Marcella din Moldova l-a asigurat pe Șincai că vrea să o tipărească pe spesele sale.⁴³ Și Damaschin Bojincă intenționa să achiziționeze și să publice *Hronica*, cerându-i în această privință sfaturi episcopului Samuil Vulcan.⁴⁴ Au urmat alte inițiative care nu s-au realizat însă decât parțial.⁴⁵

Încă mai înainte, în 1817, Moise Nicoară îl rugase pe Samuil Vulcan, posesorul manuscrisului *Hronicii*, să-i descrie și să-i trimită locurile mai însemnate și „de folos” în „lucrul nostru”, în acest caz fiind vorba de revendicarea unui episcop român în eparhia ortodoxă a Aradului, mai târziu îndemnându-l pe Al.Gavra să dea prioritate în planul său editorial de tipărire de cărți românești lucrărilor de istorie ale lui Șincai și Maior.⁴⁶

³⁸ Școala Ardeleană, I, (ediție critică de Florea Fugariu), Ed. Minerva, București, 1973, p.758, n.a., p.758.

³⁹ A.Papiu Ilarian, **op.cit.**, p.58, n.2; Iosif Pervain, **op.cit.**, p.87.

⁴⁰ Vezi și **Timotei Cipariu. Corespondență primită**, (ediție îngrij. de Liviu Botezan, Ioana Botezan și Ileana Cuibuș), Ed. Academiei Române, București, 1992, p.489, n.2.

⁴¹ G.Potra, V.Curticăpeanu, **Istoricul tipăririi și difuzării Cronicii lui George Șincai**, în **Anuarul Inst.Ist.Arheol.**, Cluj, XVI, 1973, p.87.

⁴² N.Iorga, **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, (ediție îngrij. de Georgeta Penelea), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.382.

⁴³ Nic. Densușianu, **Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei**, București, 1880, p.109.

⁴⁴ Nicolae Bocșan, **Contribuții la istoria iluminismului românesc**, Ed. Facla, Timișoara, 1986, p.283.

⁴⁵ Vezi Iosif Pervain, **op.,cit.**

⁴⁶ Cornelia Bodea, **Moise Nicoară**, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p.172.

Despre importanța operei s-a pronunțat în termeni elogioși, exprimându-și regretul că ea n-a fost încă editată, Florian Aaron, transilvăneanul ajuns profesor la Colegiul „Sf. Sava”, în *Idee repede de Istoria prințipatului Țării Rumânești*, afirmând că Gh.Șincai „alcătui hronica tuturor românilor din toate părțile Daciei și veni cu întocmirea ei până în zilele sale. Lucrul acesta este un ce colosal pe care numai o răbdare eroică a putut fi în stare de-al săvârși; pagubă însă nesocotită este că și acest monument neprețuit al nației rumânești întregi nu s-a tipărit încă; este însă nădejde că râvna națională a tuturor rumânilor nu-l va lăsa să se prăpădească”.⁴⁷ La Iași, M.Kogălniceanu scria că: „Hronica lui Șincai este un lucru atât de mare, atât de prețios, încât cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea [...] și nu stau la îndoială de a zice că, cât hronica aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea Istorie”.⁴⁸ Și tot profesorul moldovean, constatând – în *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională* rostit în 24 noiembrie 1843 la Academia Mihăileană – lipsa unei istorii complete și sistematice despre români, afirma că aceasta „ni s-ar putea îndeplini prin neprețuitele uvrajuri a lui Samuil Klein și a lui Gheorghe Șincai [...]”.⁴⁹ Ulterior, revenind cu o apreciere judicioasă, susține, în *Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques* (1845), că *Hronica* este o „operă remarcabilă de erudiție și răbdare”, ce nu putea fi socotită o simplă cronică întrucât trata materia „metodic și colectiv”.⁵⁰ De altfel, intenționa să includă o parte din lucrarea lui Șincai în proiectata colecție de cronici *Scriptores, rerum rumanicarum sive valachicarum*.⁵¹

În consens cu opinia exprimată de Kogălniceanu, G.Barițiu afirma că fără Șincai „românii n-ar avea istorie”.⁵²

Interesul deosebit cu care era așteptată tipărirea integrală a *Hronicii*, destinată să-i lumineze pe români în privința trecutului lor și să le revigoreze astfel conștiința națională și patriotismul, este reflectat concludent și în scrisoarea adresată de Mihail Ghica, banul Țării Românești, episcopului Samuil Vulcan, în 1836: „Așteptăm cu mare bucurie eșirea din tipar a Istoriei lui Șincai, și ca să o vedem mai curând săvârșită și citită de mai mulți români, spre

⁴⁷ F.Aaron, *Idee repede de Istoria prințipatului Țării Rumânești*, tom I, București, 1835, p.XVI.

⁴⁸ *Dacia literară*, (ediție de Maria Platon), București, Ed. Minerva, 1972, p.217-221.

⁴⁹ Cornelia Bodea, *1848 la Români*, p.218.

⁵⁰ Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Ed.Junimea, Iași, p.460.

⁵¹ *Ibidem*, p.454.

⁵² *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, IV, nr.47, 23 noiembrie 1841, p.370-371.

a lor luminare”, omul politic muntean fiind dornic „ca să vadă [...] fieșcare rumân nobila sa origină și înaltele fapte ale strămoșilor”.⁵³

Dintre proiectele de publicare a *Hronicii*, se realizează tipărirea ei parțială, la Iași, în anul 1843, de către Gherman Vida, și ediția, apărută la Buda, în anul 1844, tot incompletă, a profesorului arădean Al.Gavra. La aceasta s-au înscris, cu sprijinul ministrului de Interne al Țării Românești, Barbu Știrbei, 1100 de prenumerați, încă câteva sute de abonați fiind făcuți de către pitarul Hristache Ioanid, și a fost tipărită în cel puțin 3000 de exemplare.⁵⁴ Dintre acestea, 700 au fost trimise numai lui G.Barițiu, pentru cititorii *Gazetei*, și tot atâtea lui Hristache Ioanid la București, altele răspândindu-se la Iași și Cernăuți. Al.Papiu Ilarian afirmă că, de când sunt românii, „atâția nu s-au prenumerat la o carte și cu atâta sete”, ca la „renumitele opere ale lui Șincai e Klain”, *Hronica* fiind un „op gigantic – cea dintâi istorie a toată româtimea”.⁵⁵

Opera istorică a lui Șincai, după cum a afirmat Pompiliu Teodor, „a stat la baza definirii istoriografiei romantice românești”⁵⁶, înrâurirea ei regăsindu-se în scrierile principalilor reprezentanți ai acestui curent. Apariția *Hronicii*, chiar și parțială, a stimulat inițiativa editării unor reviste destinate publicării de surse, cât și elaborarea de lucrări, cărora le oferea o bază documentară.

M.Kogălniceanu, tipărise la Iași, în 1841, *Arbiva românească*, în care apărea și evocarea lui Gheorghe Șincai. Din 1845, același istoric începea să publice *Letopisețele Țării Moldovii*, arătând preferință surselor narrative.⁵⁷ La București, *Hronica românilor* i-a oferit lui Nicolae Bălcescu argumentul de a sublinia – în *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, cu care se deschide *Magazin istoric pentru Dacia*, editat împreună cu August Tr. Laurian, din 1845 – importanța acelorasi surse, îndeosebi a cronicilor străine, ca izvoare ale istoriei noastre, indicând cititorului „să vază citațiile vestitei cronici a lui Gheorghe Șincai”.⁵⁸ De altfel, propunându-și să valorifice critic referințele privitoare la Dacia și la istoria poporului român din scrierile unor autori străini, noua publicație se înscria în direcția de cercetare ilustrată

⁵³ Dr. Iacob Radu, **Pagini de istorie. Episcopul Samuil Vulcan și biserica neunită** (II), în **Cultura creștină**, X, nr.12, dec.1921, p.341.

⁵⁴ G.Potra, V.Curticăpeanu, **st.cit.**, p.90-91.

⁵⁵ Al.Papiu Ilarian, **Istoria românilor din Dacia Superioară**, tom I, ed.II-a, Viena, 1852, p.219.

⁵⁶ Pompiliu Teodor, **op.cit.**, p.65.

⁵⁷ Al.Zub, **op.cit.**, p.455.

⁵⁸ **Magazin istoric pentru Dacia**, tom. I, București, 1845, p.5.

strălucit de Șincai.⁵⁹ Continuator al Școlii Ardelene, A.Tr.Laurian, coeditorul revistei, va avea o importantă contribuție la prima publicare integrală a *Hronicii* și va alcătui și o biografie a autorului ei. În Transilvania, deja mai înainte, dr. Vasile Popp alcătuiuse, în prelungirea colecției de izvoare a lui Șincai, un *Diplomatariu românesc*, ce cuprindea documente medievale românești și latinești din țările române.⁶⁰

În aceeași ani, au apărut scrieri care au utilizat *Hronica românilor* ca sursă de informații istorice. Gheorghe Săulescu, fostul profesor de istorie și filologie al Academiei Mihăilene, publicând o primă parte a proiectatei sale lucrări *Privire asupra stărei politice, religioasă, literară și legislativă a țărilor cuprinsă în Dacia den învechime până astăzi*, alcătuieste „hronologia celor mai interesante date de la discălecare a coloniilor romane”, pentru primul mileniu al e.n. după opera lui Șincai, din care preia uneori, selectiv, fraze întregi.⁶¹ Iar elevul său, Ioan Albineț, profesor la aceeași instituție de învățământ din capitala Moldovei, s-a folosit de *Hronică* în *Manual de Istoria Principatului Moldavei*.⁶² În epoca Vormărzului românesc, și încă multă vreme după aceasta, nu se înregistrează însă nici o operă de amploarea celei alcătuite de iluministul transilvănean.

Gh.Șincai, ca și ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene, au exercitat o înrâurire asupra generației pașoptiste și prin preocupările lor, esențialmente de factură iluministă, de ridicare prin știință și cultură a poporului român. La 1848 reveneau astfel în memorie cele 300 de școli „fundate de Șincai”, la care se referă Ioan Axente Sever, într-o scrisoare adresată din București, la 28 martie (9 aprilie) 1848, lui G.Barițiu.⁶³ Pașoptiștii vor da o expresie pregnantă unor asemenea preocupări, prin revendicarea instituțiilor de învățământ, indispensabile progresului cultural-științific. După cum, cererea de utilizare a literelor (a alfabetului latin), provenind din aceeași moștenire, se regăsea în *Proclamația de la Islaz*.⁶⁴

⁵⁹ Vezi și Ilie Popescu Teiușan, Vasile Netea, **August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa**, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, p.57-58.

⁶⁰ Eva Mârza, Iacob Mârza, **st.cit.**, p.50; vezi și Mircea Popa, **Contribuții la cunoașterea operei manuscrise a doctorului Vasile Popp**, în *Biblioteca și cercetarea*, VIII, 1984, p.172-174.

⁶¹ Vasile Cristian, **Istoriografia pașoptistă**, Ed. Univ. „Al.I.Cuza”, Iași, 1996, p.135.

⁶² **Ibidem**, p.148.

⁶³ **Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania**, vol. I, (sub red. acad. Șt. Pascu, V.Cheresteșiu), Ed. Acad. R.S.R., București, 1977, p.375.

⁶⁴ Textul acesteia, la Cornelia Bodea, **op.cit.**, p.536.

Se confirmă așadar, aprecierea de ansamblu că scrierile lui Șincai și ale celorlalți corifei ai Școlii Ardelene au constituit unul din izvoarele ideologice ale revoluției de la 1848, care a încorporat în programul ei idei promovate de aceasta⁶⁵.

Simbolic, aportul său la ridicarea poporului român este reflectat de faptul că, potrivit celei mai noi ipoteze, *Hronica* „divinului” istoric a fost sursa de inspirație a lui Andrei Mureșanu pentru poezia *Un răsunset*, cunoscută sub numele *Deșteaptă-te române!*, publicată în vara anului 1848 și considerată *Marseilleza* românilor.⁶⁶

Nicolae Bălcescu, privind retrospectiv originile evenimentelor care au cuprins Țările Române, în *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848* (1851), atribuia Școlii Ardelene un rol capital în deșteptarea națională, afirmând: „Știm toți cine fură cei dintâi apostoli ai românismului. Cine nu cunoaște numele glorioase ale lui Iorgovici, Șincai, Chichindel, Clain, Lazar, Petru Maior, carii prin școli, prin cultivarea limbei și a istoriei, puseră stâlpii de temelie ai naționalității române și propagarea ideii unității sale?”⁶⁷

Viața, activitatea și opera lui Gheorghe Șincai continuă să se bucure de interes și prețuire în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Publicarea integrală a *Hronicii*, elaborarea primului studiu monografic dedicat iluministului, identificarea manuscriselor șincaiene, stimulează exegeza operei sale, făcând posibilă și dimensionarea reală a valorii acesteia și a meritelor lui Șincai. Personalitatea cărturarului, ca și a celorlalți corifei ai Școlii Ardelene, se „istoricizează”, devenind o parte componentă a memoriei istorico-culturale a poporului român.

În contextul instaurării regimului neoabsolutist habsburgic în Transilvania, potrivit studiului istoric și manifestării aspirațiilor libertare, Al.Papiu Ilarian, care ca istoric a pornit îndeosebi de la opera lui Gh.Șincai⁶⁸, publică, pe temeiul cercetărilor pe care le-a început încă din anii anteriori revoluției, *Istoria românilor din Dacia Superioară* (Viena, tom I-II,1851-1852), relevând contribuția corifeilor Școlii Ardelene, între care a autorului *Hronicii*, și a urmașilor acestora în redeșteptarea spiritului și a demnității naționale, în dezvoltarea ideii naționale la români, pe care o făcea cunoscută

⁶⁵ Vezi și Paul Cornea, **Originile romantismului românesc**, Ed. Minerva, București, 1972, p.494.

⁶⁶ Ion Buzași, **Andrei Mureșanu**, monografie, Ed. Eminescu, București, 1988, p.96-97.

⁶⁷ N.Bălcescu, **Opere**, II, (ediție critică de G.Zane și Elena G.Zane), Ed. Acad. R.S.R., București, 1982, p.114.

⁶⁸ Pompiliu Teodor, **op.cit.**, p.174.

contemporanilor, printr-o operă de largă răspândire. Lucrarea lui Papiu era și o istorie a țărănimii din Transilvania scrisă, ca și de Șincai, autorul primei încercări de istorie socială a românilor transilvăneni, „cu inima sângerândă”, în măsură să explice o problematică fundamentală a revoluției române de la 1848.⁶⁹

Elita culturală și politică aștepta cu deosebit interes publicarea integrală a lucrării capitale a lui Șincai, acest „Muratori al românilor”. Câteva mărturii sunt relevante. Astfel, dr. Atanasie Șandor, medicul arădean, îi scria lui G.Barițiu la 27 martie/8 aprilie 1850: „În timpul de față foarte mare folos ne-ar aduce acele cronice dacă ar fi edate (opurile Șincai – Klain)”⁷⁰, iar Timotei Cipariu, într-o Cuvântare rostită la 11 octombrie 1854, cu prilejul aniversării unui secol de la deschiderea școlilor din Blaj, adresa retoric întrebarea „Cine nu așteaptă cu sete ca opurile nemuritoare ale lui Samuil Clain și Georgiu Șincai, oarecând deplin să iasă la lumină?”⁷¹

Evenimentul, decisiv pentru receptarea operei istorice șincaiene, a avut loc din inițiativa și sub patronajul lui Grigore Al. Ghica, domnitorul Moldovei, care cumpărase manuscrisul lucrării de la Gherman Vida (o copie achiziționată de călugăr la Viena) și a dispus ca acest „odor național” să fie tipărit „în cel mai înmulțit prin putință număr [...] spre a se putea răspândi în mâinile tuturor, și mai ales a junimei, pentru care istoria țării este cea mai neapărată”.⁷² Din comisia însărcinată să supravegheze și să grăbească editarea ei, au făcut parte Alecu Donici, Anastasie Panu, M.Kogălniceanu și A.Tr. Laurian, numit între timp inspector școlar general în Moldova. Tipărită prin truda acestuia din urmă, într-o mie de exemplare⁷³, *Hronica românilor și a mai multor neamuri* (tom I-III, Iași, 1853-1854) s-a răspândit, încă din anii premergători Unirii Principatelor, în toate provinciile românești.

În pofida timpurilor „furtunoase”, după cum le caracteriza Andrei Mureșanu, poetul avea convingerea – exprimată într-o scrisoare adresată de la Sibiu lui G.Barițiu, la 23 noiembrie 1854, că librării din localitate vor aduce

⁶⁹ Vezi Aurel Răduțiu, *Incursiuni în istoriografia vieții sociale*, Ed. Dacia, Cluj, 1973, p.40-42, 94.

⁷⁰ **G.Barițiu și contemporanii săi**, vol. II, (coord. de Ștefan Pascu, Iosif Pervain), Ed. Minerva, București, 1975, p.366.

⁷¹ Timotei Cipariu, **Discursuri**, (ediție de Ștefan Manciulea și Ion Buzași), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p.22.

⁷² Vezi dispoziția adresată de domn vornicului Grigore Cuza, șeful Departamentului averilor bisericești și al învățăturilor publice, din 4 iunie 1853, în Gheorghe Șincai din Șinca, **Hronica românilor și a mai multor neamuri**, tom. I, Iași, 1853.

⁷³ G.Potra, V.Curticăpeanu, **st.cit.**, p.94.

„câteva exemplare” și vor putea fi mulțumiți acei „bărbați puțini” care doreau să-și procure opere „literare” românești”.⁷⁴ De la Vârșeț, Nicolae Tincu Velia îi scria aceluiași, la 8/20 martie 1855, că „Cronica lui Șincai se întrebă pe aici că pre ce cale s-ar putea căpăta”⁷⁵, revenind la 12 octombrie 1856, cu o întrebare ce privea mai multe cărți, inclusiv a lui Șincai: „oare putem noi bănașenii spera a le căpăta cândva și pre ce cale?”⁷⁶ La Brașov, s-au vândut mai multe exemplare, după cum îi scria Bartolomeu Baiulescu, la 12/24 august 1861, lui T.Cipariu.⁷⁷ Dar larga diseminare a *Hronicii* dincoace și dincolo de Carpați, rezultă îndeosebi din frecvența ei citare de către diferiți autori. A fost solicitată și de personalități străine, ca Vegezzi-Ruscalla⁷⁸ și Emil Picot.⁷⁹

Primele aprecieri la adresa operei istorice, apărută acum integral, au fost deosebit de elogioase, ca aceea a lui Ioan Maiorescu, continuator al Școlii Ardelene, pe care în anii premergători revoluției o apăraseră de denigrare, care îi scria lui G.Barițiu în 1855: „Înainte mea, toți istoricii români vechi și cei de acum sunt traducători, copiatori, compilatori, custure, afară de Șincai”.⁸⁰ Iar C. Hurmuzaki, care a studiat-o și a intervenit pentru tipărirea ei, o considera un „tezaur național”.⁸¹

T. Cipariu reproduce pagini din *Hronică*, ca sursă istorică, în *Acte și fragmente latine românești*⁸², G.Barițiu, motivând pe considerente de limbă, sub titlul *Probă de stil și limbă din cronica lui Gheorghe Șincai*, în

⁷⁴ **George Bariț și contemporanii săi**, vol IX, (coord. Ștefan Pascu), Ed. Minerva, București, 1993, p.23.

⁷⁵ I.D.Suciu, **Nicolae Tincu Velia (1816-1867). Viața și opera lui**, București, 1945, p.290.

⁷⁶ **Ibidem**, p.297; vezi și p.299.

⁷⁷ **Arhiva personală Timotei Cipariu. Catalog**, (întocmit de Ioana Botezan și Alexandru Matei), București, 1982, p.144.

⁷⁸ Biblioteca Academiei Române, **Ms.rom 1005**, p. 31. Receptării operei lui Șincai de către străini îi dedicăm un studiu aparte.

⁷⁹ **Arhiva personală Timotei Cipariu. Catalog**, p.302.

⁸⁰ **George Bariț și contemporanii săi**, I, (coord. Ștefan Pascu și Iosif Pervain), Ed. Minerva, București, 1973, p.390.

⁸¹ N.Bănescu, **Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț, Vălenii de Munte**, 1911, p.111. Vezi și Ilie Luceac, **Familia Hurmuzaki între ideal și realizare**, (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea), Ed. Alexandru cel Bun, Cernăuți, Ed. Augusta, Timișoara, p.139, 186, 211.

⁸² T.Cipariu, **Acte și fragmente latine românești**, Blaj, 1855, p.192-217.

*Călindariul pentru poporul românesc*⁸³, alte fragmente fiind retipărite în diverse antologii și manuale, semnate de Aron Pumnul, A.Lambrior și a.

Totodată, apariția unor noi publicații specializate pe editarea de surse istorice, prilejuiește, prin plasarea lor în prelungirea colecției de izvoare adunate de Șincai, care a stat la baza alcătuirii *Hronicii*, menționarea meritelor sale de pionierat. Astfel, în rândurile ce prefațau valorosul *Tezaur de monumente istorice pentru România*, Papiu arăta că: „Necesitatea unei asemenea colecțiuni, o cunoscă îndată nemuritorul nostru Șincai. Colecțiunea lui de 30 și mai bine volume manuscrise se pierdu. Importanța ei se poate judeca după cronica ce ne lăasă”.⁸⁴

Se acordă atenție și scrierilor sale cu conținut lingvistic. T.Cipariu, în continuitatea preocupărilor sale manifestate încă în *Organul luminării*, analizează sistemul ortografic al lui S.Micu și Gh.Șincai, precizând contribuția acestuia la *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* și remarcând că în ediția din 1805 el se apropie de ortografia fonetică. În *Archiv pentru filologie și istorie* sunt reproduse și prefețele celor două gramatici.⁸⁵ Al.Papiu Ilarian stăruie de asemenea asupra gramaticii și a *Epistolei lui Șincai către Lipszky*, republicată în *Tezaur de monumente istorice pentru România*⁸⁶. Alecu Russo, în *Cugetări*, apărute în *România literară* (1855), critic la adresa latinismului și a etimologismului purist, îl apreciază pe Șincai, pentru apropierea sa de limbajul poporului, între „oamenii vrednici ai românimii”, care „au scris în limba obștească; de aceea și sunt mari, nemuritori și vrednici pentru că toți îi înțeleg, mici și mari, neștiutori și învățați”.⁸⁷

Ideile istorice ale Școlii Ardelene s-au impus în conștiința publică, mai ales în Transilvania, ca o dogmă, devenind o componentă intangibilă a conștiinței istorico-naționale românești, contestarea lor stârnind reacții vehemente. Ca urmare, când B.P.Hașdeu a publicat în *Foiță de istorie și literatură* faimosul studiu *Pierit-au dacii?* (1860), atenționând asupra substratului etnic dacic și combătând exagerările latiniștilor, susținători ai purității etnice romane a poporului român, punându-le la îndoială competența,

⁸³ Vezi și George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-lea*, vol II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p.56.

⁸⁴ *Tezaur de monumente istorice pentru România*, tom. I, București, 1862, p.6.

⁸⁵ *Archiv pentru filologie și istorie*, nr.XXIX, 20 octombrie 1869, p.561-569; *ibidem*, nr.XXX, 25 noiembrie 1869, p.587-592.

⁸⁶ *Tezaur de monumente istorice pentru România*, tom. I, p.88-105.

⁸⁷ Alecu Russo, *Scrieri alese*, (ediție îngrij. de Sanda Radian), Ed. Tineretului, 1959, p.72.

a fost acuzat de V.A.Urechia, de sacrilegiu și caracterizat ca un „Jerostrat”, „care cearcă a da foc templului ridicat în inimile oricărui adevărat român, pentru Șincai, pentru Maior și atâția bărbați români de peste munți.”⁸⁸ De altfel, Hașdeu însuși, a recurs la opera șincaiană, îndeosebi în *Istoria critică a românilor*, cu îndreptățite remarci critice⁸⁹, și se va referi la Șincai ca la „sublimul Prometeu al neamului românesc”, care a suferit „de bunăvoie toată furia unui martiriu de o viață întreagă, fiindcă îndrăznește nenorocitul a răpi pentru frații săi [...] fulgerul lui Joe: istoria românismului”.⁹⁰

Spiritul critic se afirmă însă mai ales cu apariția societății „Junimea”, care a inaugurat o nouă epocă în cultura românească. Mentorul ei, Titu Maiorescu publica în 1868 celebrul studiu *În contra direcției de astăzi în cultura română*, distingând între jertfa personală și meritele învățaților Școlii Ardelene, care și-au pus viața în slujba unei cauze înalte, exemplu pentru contemporanii săi, și opera lor, căreia îi contestă valoarea științifică. Despre *Hronică*, el afirma că este o compilație „fără nici o critică”.⁹¹ Negarea valorii operelor iluminiștilor transilvăneni, i-a atras riposta lui Ioan Micu Moldovan, care remarcă eroarea de ordin științific a autorului, critica sa fiind anistorică, dar și greșeala sa de ordin moral.⁹²

În apărarea lui Șincai, atacat și de bucovineanul D.Petrino, a intervenit și Mihai Eminescu, care excerptase din *Hronică* pentru articolele sale cu conținut istoric, apreciind că acest „adevărat martir” a fost la înălțimea misiunii sale, a

⁸⁸ Vistian Goia, *V.A.Urechia*, Ed.Minerva, București, 1979, p.172-173. Între cei care vor lua apărarea lui Șincai se va afla și publicistul Ilarie Chendi, care într-un articol intitulat **D-I Hașdeu despre noi**, apărut în **Tribuna poporului**, (nr.14, din 22 ianuarie/3 februarie 1909), afirma că „Al nostru al tuturor românilor este un Șincai”, Ilarie Chendi, **Scrieri** (ediție îngrij. de Dumitru Bălăeț), Ed. Minerva, București, 1989, p.154.

⁸⁹ B.P.Hașdeu, *Istoria critică a românilor*, Ed. Minerva, București, 1984, p.15, p.52, 53, 75, 103, 107, 108, 111, 156, 237, 240, 245, 247, 260, 265. Vezi și **Arhiva istorică a României**, tom. II, București, 1865, p.28, n(1); B.Petricicu Hașdeu, **Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor**, tom. IV, București, 1898, p.XVI-XVII.

⁹⁰ Idem, **Publicistica politică**, 1869-1902, vol I, (ediție de I. Opreșan), Ed. SAECULUM I.O., București, 2001, p.210-211.

⁹¹ Titu Maiorescu, **Critice**, I, (ediție de Domnica Filimon Stoicescu), Ed. pentru Literatură, București, 1967, p. 149. Vezi și Al.Zub, **Junimea – implicații istoriografice. 1864-1885**, Junimea, Iași, 1976.

⁹² **Critica dlui Maiorescu**, în **Archivu pentru filologie și istorie**, nr. XXIII, 15 martie 1869, p.458. Vezi și Sara Iercoșan, **Junimismul în Transilvania**, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p.130.

scris „știință adevărată” și că, în general, prin „scrierile istorice și filologice ale unui Șincai și Petru Maior” s-a inaugurat „redeșteptarea națională” la români.⁹³

În aceeași perioadă, s-au manifestat preocupări pentru cunoașterea vieții eruditului transilvănean. Teologul Ioan Olteanu, viitor episcop al Oradiei, a publicat o succintă biografie în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*.⁹⁴ G.Barițiu, oferă câteva informații despre Șincai, referindu-se la „geniul aceluia bărbat nefericit”, care se născuse „prea curând” pentru secolul său.⁹⁵ A urmat importanta contribuție a lui T. Cipariu, care tipărește *Biografia lui G.Georgiu Șincai de Șinca, scrisă de el însuși, (Elegia XXV cu comentarii sau note)*.⁹⁶

O dată cu discursul de recepție al lui Al.Papiu Ilarian, intitulat *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca*, susținut în ședința publică a Societății Academice de la București, din 14 septembrie 1869, apărea prima monografie amplă consacrată ilustrului său predecesor.

Papiu înfățișă, în contextul epocii, biografia unui cărturar a cărui viață i s-a părut „mai instructivă” și ale cărui lucrări rezumau ideile „românismului pentru totdeauna”.⁹⁷ Studiul monografic era rezultatul unei cercetări riguroase, întreprinsă de un istoric care s-a apropiat încă din tinerețe de personalitatea lui Șincai și îi înfățișă acum cu multă înțelegere, dar și cu entuziasmul propriu istoricului romantic, viața, opera și ideile sale pe tărâm religios, politic, social și național. În viziunea exegetului său, Șincai a fost cel dintâi istoric și luptător pentru drepturile naționale și sociale ale românilor, care s-a servit de dreptul

⁹³ M.Eminescu, **Opere IX**, (coord. Petru Creția), Ed. Acad.RSR, 1980, p.82-83; idem, **Opere XII**, (coord. Al. Oprea), p.151 și 277. Într-un articol din 1879, M.Eminescu interpretează viziunea învățaților Școlii Ardelene asupra unității naționale, afirmând că „Șincai, Petru Maior și ceilalți (luptători blăjeni – n.n) nu și-au închipuit niciodată „Daco-România (într-alt chip decât ca o unire a tuturor provinciilor române sub sceptrul Casei de Austria”. M.Eminescu, **Opere X**, (coord. Dimitrie Vatamaniuc), Ed. Acad.RSR, 1989, p.171.

⁹⁴ **Oravița munteană, 11 masalariu** (august) 1858, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXI, nr.21, 17 septembrie 1858, p.121-123 și nr.22, 24 septembrie 1858, p.125-126.

⁹⁵ G.B(arițiu), **Samuil Micu. Gheorghe Șincai. Petru Maior. George Lazăr**, în *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, nr.1, 1 ianuarie 1861, p.1.

⁹⁶ **Archiv pentru filologie și istorie**, nr.XIII, 15 martie 1868, p.247-256, nr.XIV, 20 aprilie 1868, p.274-278, nr.XV, 25 mai, 1868, p.290-297. Textul **Elegiei** a fost publicat anterior în **Acte și fragmente...**, fără comentarii, p.273-277

⁹⁷ A.Papiu Ilarian, **Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca**, p.11.

istoric.⁹⁸ Pe plan religios, omul epocii împăratului Iosif al II-lea a împărtășit idei anticlericale și a apărat tradițiile răsăritene ale bisericii române. Ca și coautor al primei gramatici a limbii române tipărită cu litere latine a pledat pentru ortografia latină și a elaborat reguli de scriere cu litere latine ce-și păstrează valabilitatea. Pledoaria lui, întemeiată pe ideea intercon condiționării dintre limba română de origine latină și scrisul cu litere latine, a stat la baza oficializării alfabetului latin, în timpul lui A.I.Cuza (1860).⁹⁹

În împrejurările instaurării regimului dualist austro-ungar și ale înglobării Transilvaniei la Ungaria, Papiu oferea o interpretare a operei istorice șincaiene în context cu năzuințele de autonomie și autogovernare ale românilor transilvăneni, desprinzând din aceasta, ca idee „fundamentală”, „că Dacia e a românilor” și își încheia discursul academic invocând geniul „nemuritor” al celui care a pus „temeiul dreptului și al viitorului”, de unitate, al românilor.¹⁰⁰ Monografia, larg răspândită, a contribuit la popularizarea biografiei eruditului cărturar și a oferit totodată o bază temeinică cercetătorilor viitoare.

În Transilvania a luat naștere de-a lungul deceniilor un adevărat cult pentru Șincai, și în general pentru învățații Școlii Ardelene, mai ales în rândurile tineretului, cultivat de profesori ca T.Cipariu, Ioan Micu Moldovan, Alexandru Roman, care i-a închinat o amplă monografie.¹⁰¹ Acestei venerații i-au dat expresie și repetatele solicitări de ridicare a unui monument al acestora.

Pentru exegeza operei iluministului și în general pentru cunoașterea biografiei și a activității sale, o deosebită însemnătate au avut-o, după repetatele solicitări, eșuate, ale manuscriselor șincaiene, ca și ale lui Samuil Micu¹⁰²,

⁹⁸ Vezi Ioan Chindriș, **Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română**, 1793, p.27.

⁹⁹ **Ibidem**, p.30-31.

¹⁰⁰ A.Papiu Ilarian, **op.cit.**, p.60.

¹⁰¹ Vezi M.Popa, V.Tașcu, **Istoria presei literare românești din Transilvania de la începuturi până în 1918**, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1980, passim; Gelu Neamțu, **Alexandru Roman marele fiu al Bihorului (1826-1897)**, Oradea, 1995, p.70; Mircea Popa, **Două istorii ale literaturii române în manuscris**, în **Revista de istorie și teorie literară**, tom.XXIV, nr.3, 1975, p.424-426; vezi și Kесе Katalin **Kultúra és filológia a román tanszék történetének tükrében**, Budapest, 1999.

¹⁰² Prima solicitare a fost adresată ministerului de la Viena cu prilejul adunării de constituire a Astei (1861). Vezi **Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român**, Sibiu, 1862. În același an, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii de la București, prin directorul Ioan Măiorescu, apela la Episcopia greco-catolică de la Oradea pentru remiterea manuscriselor mai importante ale S.Micu și Gh. Șincai, spre a fi tipărite pe speșele statului, guvernul român urmând să ofere gratuit 200 de exemplare pentru a fi

cercetările întreprinse, din însărcinarea Academiei Române, în arhive și biblioteci din Transilvania și Ungaria, în anii 1877-1879, de către Nicolae Densușianu. El a identificat „manuscrisele neobositului cronicar”, cuprinse în „colecțiunea istorică a lui Gheorghe Șincai”, aflată în biblioteca Episcopiei greco-catolice din Oradea, între care cele 27 de volume ale caietelor de lucru intitulate *Notata ex variis autoribus* și cele 3 volume purtând titlul *Rerum Spectantium ad Universam Gentem Daco-Romanam seu Valachicam summaria Collectio ex diversis authoribus facta a Georgio Gabriele Sincaj de Eadem secundam ordinem chronologicum* (cunoscut și sub numele de *Memoriile daco-românilor* sau *Magazinul Analelor dacice sau ale romanilor*)¹⁰³, scrierile inedite *Istoria naturei sau firei*¹⁰⁴, considerată

împărțite între românii transilvăneni, cererea fiind reînnoită în 1864 de Nicolae Crețulescu, ministrul Instrucțiunii publice. Ca urmare, episcopul Szilagyî a numit o comisie, prezidată de canonicul Vancea, care să inventarieze manuscrisele ce se aflau în Biblioteca episcopiei și să precizeze în ce condiții ar putea fi date. Potrivit opiniei, consemnată într-un proces verbal, lucrările, având în vedere conținutul lor, „de prezent nici de cum nu pot fi date la lumină, cuprinzând opurile respective materii, în care pot fi, ma trebuie să fie atinse principii atât politice, cât și bisericești și chiar internaționale, și acelea nu pot fi trecute cu vederea, fiindcă ar putea fi spre stricare” (!), și că ar fi neapărat necesară revizuirea lor din punct de vedere lingvistic și al conținutului; comisia lăsa însă la latitudinea episcopului remiterea manuscriselor. În 1865, acesta răspundea Guvernului de la București că nu le poate „transpune” și dacă dorește, să le tipărească la Oradea, costul ridicându-se la peste 35.000 de fl. Nic. Densușianu, **op.cit.**, p.114. Ulterior, s-a aprobat ca toate manuscrisele aflate să fie transferate la Blaj și tipărite acolo, sub îngrijirea Ordinariatului mitropolitan. Ion C. Bianu, **Viața și activitatea lui Maniu Samuil Micul, alias Clein de Sad, în Analele Societății Academice Române**. Sesiunea anului 1876, tom.IX, București, 1876, p.108.

¹⁰³ Nic. Densușianu, **Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei**. Raport înaintat Academiei Române, București, 1880, p.58, 106-109. Pompiliu Teodor, **Interferențe iluministe europene**, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p.146.

¹⁰⁴ N.Densușianu nu a găsit însă în biblioteca Episcopiei greco-catolice din Oradea manuscrisul lucrării lui Șincai, **Învățătura firească spre surparea superstiției norodului**, semnalat abia de Iacob Radu. **Manuscrisele bibliotecii episcopiei greco-catolice din Oradea Mare**, studiu bibliografic, București, 1923, p.9. D.Ghișe și P.Teodor, în Gheorghe Șincai, **Învățătura firească spre surparea superstiției norodului**, Ed. Științifică, București, 1964, p.32.

prima lucrare de istorie naturală românească,¹⁰⁵ și *Vocabularium pertinens ad Tria Regna Naturae*, vocabular de termeni din domeniul științelor naturii (latin-român, maghiar-german și român-latin, maghiar-german), *Responsum ad crism Josephi Caroli Eder in Supplicem libellum Valachorum Transylvaniae juxta numeros ab ipso positos*, răspuns la notele critice („bârfele”) ale istoricului sas la adresa *Supplexului* din 1791, corespondența directorului școlar cu autoritățile transilvănene, celebra recenzie a lui Mártonffy la *Hronica* ș.a.

În anul 1886, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice a tipărit o nouă ediție a operei istorice a lui Șincai, cu titlul *Chronica românilor și a mai multor neamuri*, cu litere latine, sub îngrijirea lui Grigore Tocilescu. Corecturile au fost efectuate de profesorul universitar transilvănean Grigore Silași, care publicase anterior o *Apologie* (Cluj, 1879), în apărarea lui Șincai de criticile lui Hunfalvy Pál.¹⁰⁶

Hronica românilor, opera de o viață a lui Șincai, a dezvăluit, pe temeiul unei documentații copleșitoare și dintr-o perspectivă unitară, istoria românilor de la începuturile ei și până spre jumătatea secolului al XVIII-lea, trecutul unui popor, socotit a fi de origine pur romană, rămas statornic pe vatra de formare, și care a înscris pagini strălucite în istoria evului mediu sud-est european, în timp ce în Transilvania a ajuns într-o stare de oprimare.

Bogația informației, dar și ideile și sugestiile autorului, au făcut din *Hronica* o lucrare care a pătruns masiv în istoriografia și cultura noastră.¹⁰⁷ A fost o sursă la care au recurs toți istoricii români importanți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului XX, atât reprezentanții direcției romantice, ce se prelungește în epocă, cât și cei ai istoriografiei critice, primii receptându-l fără discernământ. Astfel, au apelat la ea I.Heliade Rădulescu,¹⁰⁸ Al.Papiu Ilarian,¹⁰⁹ Vasile Maniu,¹¹⁰ Ioan V.Rusu,¹¹¹

¹⁰⁵ Al. Borza, **Prima istorie naturală românească. Istoria naturei sau a firei de Gh.Șincai**, în *Transilvania*, LII, nr.9-12, octombrie–decembrie 1921, p.825-836.

¹⁰⁶ Prima ediție științifică a *Hronicii* a apărut însă abia în 1967. Gheorghe Șincai, **Opere I-III**, (ediție îngrij. de Florea Fugariu, prefața și note de Manole Neagoe), Ed. pentru Literatură, 1967, 1969.

¹⁰⁷ Mircea Tomuș, **op.cit.**, p.237.

¹⁰⁸ **Prescurtare de istoria românilor sau Dacia și România**, București, 1861, p.92, 94, 136, 163, 172, 173.

¹⁰⁹ **Tezaur de monumente istorice pentru România**, tom. I, p.58, n.4, p.68, n.3; **Ibidem**, tom. III, București, 1864, p.105, 204.

A.Tr. Laurian,¹¹² dar și Dimitrie Onciul,¹¹³ A.D.Xenopol,¹¹⁴ Ion Sârbu,¹¹⁵ N.Iorga,¹¹⁶ V.Pârvan¹¹⁷ ș.a.

Opera lui Șincai a exercitat o durabilă influență și asupra istoriografiei ecleziastice românești. După cum a remarcat încă G.Barițiu, la începutul secolului al XIX-lea învățații transilvăneni au înavuțit „și istoria noastră bisericească”, prin cercetările întreprinse în arhive și biblioteci străine și din țară, oferind un „exemplu și îndemn salutar”, urmașilor¹¹⁸.

Hronica a constituit, prin prețioasele mărturii pe care le cuprindea, privind începuturile creștinismului la români, statutul clerului românesc din Transilvania, unirea cu Roma, reacțiile pe care aceasta le-a provocat ș.a., o sursă a scrisului ecleziastic românesc, îndeosebi a celui din Transilvania, înseși începuturile sale aflându-se sub semnul moștenirii iluministe¹¹⁹. De la autori și epigoni ca Teodor Aron¹²⁰ și Gavril Pop, la A.Tr. Laurian, N.Tincu Velia¹²¹,

¹¹⁰ **Dizertațiune istorico-critică și literară tractând despre originea românilor din Dacia-traiană**, Timișoara, 1857; vezi și V.Neumann, **Vasile Maniu. Monografie istorică**, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p.25, 66, 70, 147, 175.

¹¹¹ **Compendiu de istoria Transilvaniei, cu distinctă privire la români**, Sibiu, 1864 p.37 ș.a

¹¹² **Istoria românilor din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre**, București, 1869, p.600, 173.

¹¹³ **Originile Principatelor Române**, București, 1899, în Dimitrie Onciul, **Scrieri istorice**, (ediție îngrij. de Aurelian Sacerdoțeanu), 2, București, Ed. Științifică, 1968, p.710, ș.a.

¹¹⁴ **Istoria românilor din Dacia Traiană**, vol. I-IV, Iași, 1888-1891, passim.

¹¹⁵ **Relațiile externe ale lui Matei Vodă Basarab 1632-1654**, (cu privire la istoria Orientului European), (trad. și ediție îngrij. de Rudolf Gräf), Ed. de Vest, Timișoara, 1992, p.173, n.38, p.218, n.183, p.249.

¹¹⁶ **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, p.134, 161, 163, 175, 184, 195, 225, 262.

¹¹⁷ **Alexândrel Vodă și Bogdan Vodă - șapte ani din istoria Moldovei**, București, Ed. Minerva, 1904; **Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria**, București, 1905. Vezi Vasile Pârvan, **Studii de istorie medievală și modernă**, (ediție îngrij. de L.Nastasă), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p.70, 71, n.32, p. 89, n.124, p.100, n.41, p.106, n.81, p.139, n.69.

¹¹⁸ George Barițiu, **Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă**, vol.I, Sibiu, 1889, p.121.

¹¹⁹ Corina Teodor, **Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920**, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p.458.

¹²⁰ **Adnotări din istoria ecleziastică**, despre urzirea și lățirea credinței creștine între români, Pesta, 1850, p.110

Al.Papiu Ilarian, Andrei Șaguna, Timotei Cipariu¹²², G.Barițiu, Augustin Bunea ș.a, o întreagă istoriografie a beneficiat de aportul pe acest tărâm al lui Șincai.¹²³ Ideile sale „religioase” acceptate de unii, contestate de alții, au fost interpretate diferit și invocate și în contextul disputelor confesionale¹²⁴.

Dintre scriitori, Alexandru Odobescu publicând nuvelele *Mibnea-Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*, în *Scene istorice din cronicile românești*, a preluat informații din opera șincaiană, pe care, de altfel, o avea în biblioteca sa.¹²⁵ Dar a recurs la aceasta și în încercarea sa de pionerat de a scrie o istorie completă a aromânilor. La fel, Dimitrie Bolintineanu, evocând în *Biografii istorice* trecutul glorios al poporului român, viața și faptele de vitejie ale lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare s-a bazat și pe *Hronica* lui Șincai.¹²⁶ Iar Alexandru Pelimon, în poemul epic *Traian în Dacia*, a îmbrățișat perspectiva latinistă, lucrarea sa, după cum însuși o mărturisește în prefață, ilustrând „o filă din Șincai” și fiind „o versificare prozaică a datelor cronicii”.¹²⁷ Au mai apelat la aceasta și istorici literari¹²⁸, lingviști,¹²⁹ istorici ai dreptului,¹³⁰ numeroși publiciști, etc.

¹²¹ **Istorioară bisericască politico-națională**, Sibiu, 1865. Vezi I.D.Suciu, *op.cit.*, p.142

¹²² **Episcopii Alba Iuliei până la Athanasiu I**, în *Acte și fragmente latine românești*, 1865, *passim*.

¹²³ Vezi Corina Teodor, *op.cit.*, *passim* și Remus Câmpeanu, **Biserica Română Unită între istorie și istoriografie**, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, *passim*.

¹²⁴ Vezi scrisoarea lui A.Bunea către N.Iorga, Blaj, 17 iunie 1901, în **Scrisori către N.Iorga**, 2 (1902-1912), (ediție îngrij. de Barbu Theodorescu), Ed. Minerva, București, 1979, p.363; P.Oalld, **Interesul bănășenilor pentru opera lui Petru Maior**, în **Studii de limbă, literatură și folclor**, 3, Reșița, 1976, p.104-105.

¹²⁵ Alexandru Odobescu, **Opere I**, (text critic de G.Pienescu), Ed. Acad. R.S.R., 1965, p.72, 82, 85, 95, 99, 289, ș.a; Idem, **Opere II**, (ediție de Marta Anineanu și Virgil Căndea), Ed. Acad. R.S.R., 1967, p.462, n.24, p.587.

¹²⁶ Dimitrie Bolintineanu, **Opere IX**, (ediție îngrij. de Teodor Vârgolici), Ed. Minerva, București, 1987, p.72, n.4, p.204, n.2, p.236, n.4.

¹²⁷ Ovidia Babu Buznea, **Dacii în conștiința romanticilor noștri** - Schiță la o istorie a dacismului, Ed. Minerva, București, 1979, p.136.

¹²⁸ **Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)**, vol.II, București, 1901, p.134, 161, 163, 175, 184, 195, 225, 262. Vezi și Marin Bucur, **Istoriografia literară românească**, Ed. Minerva, București, 1973, *passim*.

¹²⁹ Vezi **Scrisori către Ioan Bianu** (ediție de Marieta Croicu și Petre Croicu), vol III, Ed. Minerva, București, 1976, p.298, 321, 338.

¹³⁰ Simion Bărnuțiu vedea în **Dreptul public** al românilor o continuare a celui roman și oferea în opera sa o istorie a poporului român din perspectiva dreptului,

Exegeza operei istorice a lui Gh.Șincai consemnează spre sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea noi interpretări, aparținând unor reprezentanți ai orientării critice din istoriografia românească. Mai întâi reține însă atenția considerațiile elogioase ale lui Alexandru D.Xenopol, pentru care autorul *Hronicii* este „nemuritorul întemeietor al istoriografiei române”.¹³¹ Apreciind-o în contextul epocii și al nivelului cultural-științific al românilor, relevând concepția autorului, „tot atât de vastă pe cât de temeinică”, abordarea trecutului românilor dintr-o perspectivă unitară, ocupându-se cu „istoria întregului popor român, nu cu aceea a unei provincii”, pe care o expune cronologic, „nu ca o simplă povestire ci pe baza izvoarelor, pe carii le citează întotdeauna supunându-le adeseori unei judecoase critici”, el afirmă că lucrarea acestui om considerat „fenomenal” „este o adevărată minune”.¹³² În viziunea profesorului universitar de la Iași, ea reprezintă „un pas înainte făcut către întrolocarea (reunirea – n.n.) poporului român într-un singur trup”. De altfel, autorul primei sinteze unitare moderne a istoriei naționale, în care a recurs adeseori la sursele *Hronicii*, s-a considerat ca și unicul continuator, din această perspectivă, al operei transilvăneanului: „Eu sunt cel dintâi și singurul până acum, de la Șincai încoace, care am întreprins a scrie o istorie deplină a poporului român de la primele începuturi până la 1866 [...]”.¹³³

Gheorghe Panu a prețuit bogăția de surse a *Hronicii românilor*, operă „colosală ca adunare de material, de documente, de autori, etc.”, „un imens dicționar de toate faptele în ordinea cronologică”, în care a găsit „lucruri minunate de bune, izvoare prețioase”, dar, în spiritul direcției istoriografice căreia îi aparținea, afirma că atunci „când e vorba de a critica și coordona faptele, este complet neputincios, căci spiritul de critică îi lipsește cu totul”.¹³⁴

Nicolae Iorga s-a oprit adeseori asupra personalității, activității și a scrierilor lui Gh.Șincai, strădaniile și realizările iluministului constituind o parte componentă a ceea ce marele istoric a caracterizat ca „activitatea revoluționară

izvorul său principal constituindu-l *Hronica* și alături de ea, scrierile lui S. Micu și P.Maior. Vasile Netea, **Pe drumul unității naționale**. Studii și evocări, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p.78-80.

¹³¹ A.D.Xenopol, **Istoria Românilor din Dacia Traiană**, IV, ediția a IV-a, (edit. Maria Simionescu și Nicolae Stoicesu), Ed. Enciclopedică, București, 1993, p.199, n.148.

¹³² *Ibidem*, vol X, Iași, 1896, p.237-238.

¹³³ **Analele Academiei Române**. Dezbateri, s.n., t XXVII, 1904/1905, p.231.

¹³⁴ George Panu, **Amintiri de la „Junimea” din Iași**, 2, Ed. Minerva, București, 1971, p.18.

în domeniul spiritual a celor trei fruntași ai Școlii Ardelene”.¹³⁵ El l-a descris pe învățat ca un „apostol zelos”, „luptător”, „profet prin sabie”, un „muncitor pentru dezvălirea gloriei poporului său”, fiind în același timp un „temperament înfocat, îndărătnic, aspru”, un om „veșnic fără noroc”.¹³⁶

Cu prilejul călătoriei sale prin țara Oltului, N. Iorga revenind asupra personalității lui Gh.Șincai, cel „care o viață întreagă săpă din greu pentru a pune temelile istoriei neamului său”, cu talentul său evocator îi creionează acestui „mucenic al credinții sale în idee” un portret memorabil: „de aici, din această boerime îndrăzneță și înstărită, a plecat unul dintre cei mai mari cercetători ai trecutului românesc, omul cu puteri neînfrante și cu principii neclintite, care a vrut să dea neamului „hronicul” bogat al tuturor faptelor și suferințelor lui și a trecut prin viață, cufundat în acest gând mare, aspru și neiertător față de alții, până ce a căzut frânt pe o margine de drum care era însuși locul răzleț venit a-i fi mormântul”.¹³⁷

Aprecierile sale privind scrierea istorică șincaiană, sunt însoțite de aspre considerații critice, amintind de cele ale întemeietorului „Junimii”. *Hronica* este o „operă din cele mai bogate, din cele mai muncite, din cele mai cinstite ce se pot închipui”, „așa de bine concepută, nu e nici o operă seacă”, iar „adâncă iubire de neam ce se simte pretutindeni” îi conferă „un caracter original acestei înșiruirii cronologice de izvoare cu comentarii”, remarcând și meritul autorului de a fi încadrat istoria românilor „în mijlocul întâmplărilor de istorie universală de care a fost influențată”.¹³⁸ În opinia lui Iorga, Șincai este „un scriitor din secolul al XVIII-lea”, iar *Hronica* „E un admirabil repertoriu, o culegere de izvoare din cele mai îmbelșugate, la cari se recurge încă astăzi și se va recurge încă multă vreme”, reproșându-i însă transilvăneanului inconsecvența spiritului critic în utilizarea acestora, ca și lipsa de talent literar, afirmând că „marele monument a rămas pentru cât va dura încă, o zidire moartă și pustie”, că e o „compilație, rece, o carte învățată, o carte folositoare, dar moartă”.¹³⁹

¹³⁵ N.Iorga, **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, (ediție îngrij. de G.Penelea), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.358.

¹³⁶ Idem, **Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea** (1688-1921), vol. II, p.162-191.

¹³⁷ N. Iorga, **Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat**, (ed. de Lucian Cursaru), Ed. Minerva, București, 1977, p.56.

¹³⁸ **Ibidem**, p.185, 187, 188.

¹³⁹ **Ibidem**, p.191. Într-o altă sinteză, Iorga afirmă că **Hronica românilor** „se razimă pe mult material inedit”, dar este „o operă analitică”. Vezi **Istoria poporului românesc**, (ediție îngrij. de Georgeta Penelea), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p.16.

Șincai este menționat de Ion Bogdan, în sinteza sa privitoare la istoriografia română, prezentată în ședința solemnă a Academiei Române din 8/21 aprilie 1905. Socotindu-l „cel mai erudit” dintre învățații Școlii Ardelene, cunoscutul slavist aprecia bogăția de surse a *Hronicii*, rămasă „un monument vrednic de admirația și recunoștința noastră”, dar considera că de pe urma operei entuziaste a lui Șincai și a tovarășilor săi de luptă, mai mult decât știința istoriei a profitat cultura națională.¹⁴⁰

În acest context, credem că e de interes să menționăm opinia mai recentă a lui Al. Zub, privind modernitatea *Hronicii* lui Șincai, „prin grija de a etala probe, câte existau ale mișcării neamului său în durată, prin accentul pe care știa să-l pună pe înțelegere și cunoaștere, ceea ce presupune în același timp demers critic și reconstrucție”.¹⁴¹

În perioada la care ne-am referit, bibliografia șincaiană s-a îmbogățit cu noi titluri, fiind publicate contribuții la cunoașterea vieții, activității și operei sale, gășindu-și locul în istorii literare, manuale, ca și în *Enciclopedia Română*¹⁴², scoasă de C. Diaconovich, consacrandu-i-se evocări biografice, articole comemorative, etc.

Prin opera sa Gh. Șincai a pus în lumină unitatea de origine, („tot de o viță și porodită”), și de limbă, străvechea unitate teritorială, continuitatea pe teritoriul de etnogeneză și patrimoniul istoric comun al poporului român. „Conștiința națională”, constata Lucian Blaga, a palpat puternic în sufletul istoricului, fiind pretutindeni prezentă în *Hronică*.¹⁴³ El a ajuns să susțină, ca nici unul din contemporanii săi, necesitatea unității românești, referindu-se direct la frații munteni și moldoveni, a căror istorie era altfel dacă, afirmă Șincai, „ar fi fost toți supt un cap, ținând laolaltă”.¹⁴⁴ Eruditul învățat transilvănean a fost astfel perceput de către posteritate, ca un precursor al unității naționale. Transpunerea acesteia pe plan politic apărea ca și consecința firească, logică, a întregului său demers istoriografic, ca ideea și mesajul suprem al operei și întregi sale existențe.

¹⁴⁰ I. Bogdan, **Discurs de recepție rostit la 8 (21) aprilie 1905 în ședința solemnă a Academiei Române**, în **Scrieri alese**, (ediție îngrij. de G. Mihăilă), Ed. Acad. R.S.R., București, 1968, p.98.

¹⁴¹ Al. Zub, **De la istoria critică la criticism (Istoriografia română la finele secolului XIX și începutul secolului XX)**. Ed. Acad. R.S.R., București, 1985, p.87.

¹⁴² Tom. III, Sibiu, 1904, p.963-964.

¹⁴³ Lucian Blaga, **Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea**, (ediție îngrij. de George Ivașcu), Ed. Științifică, București, 1966, p.179.

¹⁴⁴ Ion Lungu, **Școala Ardeleană mișcare ideologică națională iluministă**, Ed. Minerva, București, 1978, p.169.

Deja Ion Heliade Rădulescu văzuse în G.Șincai pe unul din „profeții sau aspiratorii (cei care au aspirat – n.n.) unei Români”¹⁴⁵. Ion C.Brătianu se referă, în ziarul *Românul*, în preajma Unirii Principatelor, în sens mobilizator și simbolic la „inima” lui Șincai, și a tuturor celor „ce deschisera din nou izvoarele vieții naționale, din cari noi sorbim astăzi cu atâta sete”, îndemnând națiunea română „să pășească înainte pe calea ce se deschide [...]”¹⁴⁶. G.Barițiu afirma că autorul *Hronicii* „a știut a se înălța în toată viața sa mai presus de orice provincialism îngust, mărginit, miopic, egoist, precât el și-a propus a proba, că națiunea română este una, că una i e limba, unul și a ei destin”¹⁴⁷. Iar Ioan Slavici, directorul *Tribunei*, orientată spre capitala României, îl enumera între „capetele cele mai luminate” care au dat „îndrumări fundamentale și în politică”, conducătorul cotidianului sibian mărturisind că „are conștiința că lucrează pe linia indicată de acești înaintași”¹⁴⁸. Societatea iredentă „Carpați” se revendică drept continuatoare a „școlii naționale” reprezentată de Gh.Șincai, corifei Școlii Ardelene și urmașii lor, și declara prin președintele ei C.C. Dobrescu că are drept țel desăvârșirea unității naționale a poporului român.¹⁴⁹

Este semnificativă apoi invocarea numelui lui Șincai, de către oamenii politici transilvăneni Vasile Lucaciu, Aurel Lazăr și mai ales Vasile Goldiș, care a considerat existența și activitatea cronicarului „suferințelor și nădejdelor noastre” ca un „moment epocal”¹⁵⁰. În România, Nicolae Filipescu, unul din susținătorii cei mai fervenți ai intrării în războiul de întregire statală, afirma în 1915 că Ardealul e „Acropola”, „centrul” și „inima românismului”, de unde „Șincai și Petru Maior ne-au trimis mărturiile obârșiei noastre latine” și justifică dorința de unire, îndemnând la eliberarea Transilvaniei.¹⁵¹ Calendarul *Ligii*

¹⁴⁵ **Biblicile**. Prolegomene, în Ion Heliade Rădulescu, **Opere II** (ediție îngrij. de Mircea Angheliescu), Univers Enciclopedic, București, 2002, p.120.

¹⁴⁶ **Bilanțul situațiunii**, în Lui Ion C. Brătianu, 1821-1921. **Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu. Lupta pentru redeşeptare națională**, București, 1921, p.301.

¹⁴⁷ A.Papiu Ilarian, **op.cit.**,p.65.

¹⁴⁸ **Tribuna**, II, 1885, nr.163, p.649. Vezi și Elena Stan, **Momentul „tribunei” sibiene**, Ed. Minerva, București, 1985, p.139.

¹⁴⁹ Teodor Pavel, **Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale (1878-1895)**, Ed. Facla, Timișoara, 1979, p.207-209.

¹⁵⁰ Gheorghe Șora, Eugen Gagea, **Vasile Goldiș, despre cultură română și europeană**, Ed. Gutenberg, Univers, Arad, 2004, p.147 și 172. Vezi și V.Goldiș, **Scrieri social-politice și literare**, (ediție îngrij. de Mircea Popa și Gheorghe Șora), Ed.Facla, 1976, p.234-236.

¹⁵¹ N.Filipescu, **Pentru România – Mare**. Cuvântări din războiul 1914-1916, 1925, p.39-40.

culturale, devenită *Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor*, care propovăduia același ideal, oferea cititorilor săi evocările „predicatorilor unității naționale”, S.Micu, Gh.Șincai și Petru Maior.¹⁵² În același an, la sfârșitul lui 1915, într-un manifest al comitetului secțiunii din Câmpulung-Muscel al Ligii adresat populației din județ era exprimată „Nădejdea în împlinirea visului pentru care a murit Mihai și a pribegit Șincai [...]”.¹⁵³

Erau toate acestea mărturii ale rolului pe care Gheorghe Șincai l-a avut în renașterea cultural-națională a poporului român, care-și va găsi împlinirea pe plan politic în 1918 prin realizarea unității sale de stat.

Aspects sur l'accueil de la personnalité et de l'oeuvre de Gheorghe Șincai (jusqu'à 1918)

Resumé

Historien et philologue, homme de l'école et vulgarisateur de connaissances scientifiques, le savant illuministe Gheorghe Șincai (1754-1816) a été une personnalité proéminente de l'École Transylvaine et celui qui fraya le chemin de la science et culture roumaines, avec une remarquable contribution dans la fondation de l'idéologie nationale roumaine moderne.

Gheorghe Șincai se fit remarquer au début comme instituteur et fondateur de plus de 300 écoles, auteur et traducteur de livres de classe, parmi les premiers que comprend la littérature pédagogique roumaine. Une des plus représentatives œuvres, restée d'ailleurs en manuscrit, de l'illuministe roumain, fut *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*. La notoriété de Gheorghe Șincai est étroitement liée à son ouvrage *Elementa linguae dacoromanæ sive valachicæ* où il affirme la latinité de la langue roumaine, ainsi que la romanité et la continuité du peuple roumain.

De l'entière oeuvre de Gheorghe Șincai, la postérité reconnaît, en premier lieu et surtout, la monumentale construction historiographique du nom de *Hronica românilor și a mai multor neamuri*.

¹⁵² V.Netea, C.Gh.Marinescu, **Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România**, Ed. Junimea, Iași, 1978, p.265-266.

¹⁵³ *Ibidem*.

Tout de même il fut collaborateur à l'élaboration du mémoire *Supplex Libellus Valachorum* (1791) qui présentait les raisons pour soutenir les droits politiques du peuple roumain dans cette période d'oppression.

Dans le plan religieux Gheorghe Șincai se nourrissait d'idées anticléricales et défendait les traditions de l'église roumaine orientale.

Son plaidoyer sur l'harmonisation de la langue roumaine parlée avec la graphie latine a mis les fondements pour l'officialisation de l'alphabet latin au temps de Alexandru Ioan Cuza (1860).

Ainsi, l'érudit transylvain est récepté par la postérité comme un précurseur de l'unité nationale. La transposition de son œuvre historiographique, linguistique et religieuse dans le plan politique allait être une conséquence naturelle et logique.